

REISZ TERÉZIA

A PTE FEEK-en végzett hallgatók a munkaerőpiacon

A kutatás és a minta sajátossága

A PTE KPVK és jogelőd intézményeiben folyamatosan működő pedagógiai és andragógiai kutatócsoport 2006-os tanévtől kezdődően rendszeresen méréseket folytat azon hallgatói körében, akik a több változást megélt karok egyetemi, illetve főiskolai képzéseiben végeztek. A diplomások a Pécsi Tanárképző Főiskola népművelés szakán, a Janus Pannonius Tudományegyetem TTK berkeiben, majd a PTE FEEFI-in működő személyügyi, humán- és művelődés-szervező szakokon vették át okleveleiket. A vizsgált 35 év alatt – legalább egy diplomát – 10 852 fő kapott. A rétegzett mintavételi eljárással kialakított kutatási mintában az összes végzett hallgató 12,6%-ától postai kérdőívvel, illetve szűkebb körben személyes interjúval kértünk információkat. Feldolgozáskor SPSS adatbázis-kezelővel statisztikai módszereket alkalmaztunk.

A kutatás célja az volt, hogy feltárjuk az egyes időszakokban, szervezeti formákban zajló képzések és végzettségek körét. A hallgatók életútjának követésével adatokat gyűjtöttünk az érettségit követően, vagy munka mellett tanulni vágyók egyetemre vezető útjának aspirációiról, továbbá ehhez kötődően a felsőoktatási intézmény, szak és képzési forma megválasztására irányuló motivációikról. Fontos volt az is, hogy megismerjük a képzéssel kapcsolatos tapasztalataikat, véleményüket, elégedettségüket. Feltártuk az elsajátított tudás szerkezetét, továbbá a személyes életük során hasznosítható tudáselemeket. Mértük a diploma átvételét követően az egykori hallgatóink tanulmányi-, munkahelyi- és egzisztenciális életútját, értékvilágát, aktuális problémáik mibenlétét, illetve megismertük jövőre vonatkozó terveiket.

A kutatás igen nagy időszakot ölel fel, ezért az eltelt évtizedek a társadalmi változások tekintetében legalább olyan nyomot hagytak a képzési rendszeren, mint a köz- és felsőoktatáspolitikai módosulása, a megváltozott piaci magatartásformák, illetve a korosztályok és az egyes személyek eltérő értékvilága. A probléma makroszintű elemzéseit a szakirodalom bőséggel dokumentálta már. Az eltelt évek során bekövetkezett változások hatásaként az volt a várakozásunk, hogy a képzésbe belépő és azt sikeresen elvégzett hallgatók tanulási élménye, a megélt képzési tartalmak és azok mindennapi konvertálhatósága az egyes korszakokban a volt hallgatók személyes várakozása és képzési eredményei terén is eltéréseket mutatnak. A trendek vizsgálatára az életútelelmzések módszertani mankót adhatnak, azonban a személyes beállítódások természetének és az eltelt időszakban bekövetkezett változások mértékének feltárására még nem ismertek a metodikai megoldások. Éppen ezért izgalmas módszertani feladatnak számít ekkora populáció, meglehetősen heterogén képzési kimenetének munkaerő-piaci vonatkozása-inak bemutatása.

A mintában szereplő diplomások 1247 fős populációja a tanulmányi évek lezárását követően az – oklevelük átvételének időpontjához igazítva – három csoportba sorolhatóak (lásd az

1. számú táblázatot). Csoportképző elvként nem csupán statisztikai szempont adódott, hanem a képzést meghatározó intézményi forma, az aktuális időszakokban működő szakok összetételének sajátosságai is láthatóan megmutatkoztak az egyes hallgatói korosztályok létszámának nagyságában.

1. táblázat: *A diplomások korcsoportjai*

Korcsoportok	Fő	Százalék
30 évnél fiatalabb	255	20,4
31-40 éves	470	37,7
41-55 éves	441	35,4
56 éves és idősebb	81	6,5
Összesen	1247	100,0

A kart látogatók ma legidősebb csoportja 1966-1996 között szerzett diplomát (13,7%), népművelőként vagy tanári szakpárosítással végeztek, akik közművelődési előadóként, művelődésszervezőként éltek meg egy monolitikus, de viszonylag stabilan működő közoktatási és művelődési intézményrendszer „áldásos” és ma „átkosnak” mondott világát és annak szétesését. A nagy tapasztalattal rendelkező szakemberek többsége ma már inaktív, vagy nyugdíj előtt állva készülődik a szakmai életpályája lezárására.

Az 1997-2000 között diplomázottak (42%) a rendszerváltást követő robbanásszerű oktatási- és munkaerőpiaci változások élményeivel jártak az egyetemre, továbbá ők a bővülő specializációk, szakirányok és a hazai térképen elszórtan megjelenő számos képzőhely oktatási résztvevői. A középkorú korosztály nagy ívű szakmai mobilitási utat járt be. A rendszerváltás nyerteseiként felsőfokú végzettségükkel stabilizálhatták helyzetüket az átalakult szakmastruktúrában és a munkaerőpiacon. A meglévő, vagy a képzést követő új munkaköreikben látványosan előre jutottak a középvezető/vezetői beosztásokban a művelődés-, humán- és személyügyi szervezői végzettségük. 2001-ben és azt követő években diplomázottak (38,3%) az intézmény virágkorát élhették meg, amikor az új menedzser szakmákkal felvértezve – művelődés-, felnőttképzési, humánmenedzser és számos specializáción – védhették meg diplomájukat. A szakok bővülő választéka, az oktatók száma, a képzőhelyek földrajzi terjeszkedése a FEEFI-t, majd a karrá váló FEEK-et a hazai felsőoktatás piaci élvonalába sorolta (lásd az 1. számú táblázatot).

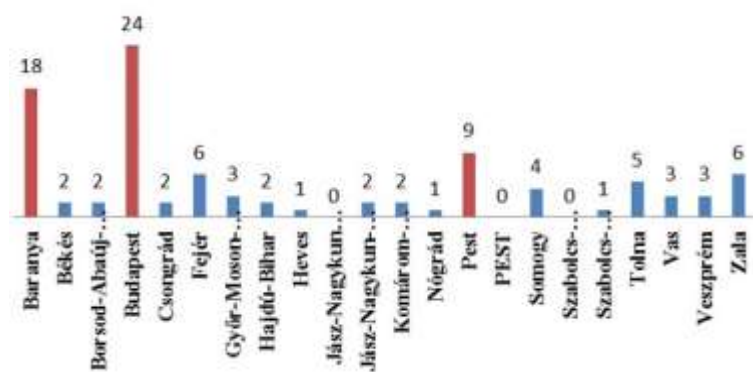
A képzés további sajátossága, az egyes képzési tagozatok összetételében figyelhető meg. 81,8%-os részarányal szembevetően magas a levelező tagozaton diplomázottak aránya, továbbá, 1,6% esti, 8,7% nappali tagozaton végzett, 7,9% nem adott információt az elvégzett szakja tagozatáról. Ez az oktatási forma az intézményben a kezdetektől fogva létezett, majd a kilencvenes években erősödött meg olyan mértékben, hogy 1997-től 2006-ig az összes diplomás 88,4%-a levelező tagozaton fejezte be tanulmányait. A nappali tagozatosoknak majdnem a fele (46,6%) 35-15 éve, tehát a legrégebben diplomázottak között található. Az esti tagozatosok végzettjei ma a középkorosztályhoz tartoznak. Az összes diplomásnak mindösszesen 1,6%-a járt esti képzésre, akiknek 52,6%-a 1997-2000. években vette át oklevelét.

Minden ötödik diplomás fiatal felnőtt életét éli, közülük a legifjabb 22 éves. A 31 évnél idősebbek a minta 79,6%-át alkotják, köztük a legidősebb diplomás már a 76. évét is betöltötte. Ez a korosztály már több éve dolgozik, többségük már aktív éveiket ledolgozták, ők képviselik a nem pályakezdők csoportját (80%). A felnőtt korosztálynak a munkaerő-piacra kilépő, illetve ott az államvizsgát követően munkát vállaló tagjainak életpályája egybefonódik a pályakezdéssel (20%).

Az eltel negyedszázadban a hazai felsőoktatásba beiskolázott hallgatók körében a nők esélyeinek javulásaként számos elemzés szól a képzésben a nők arányának növekedéséről. Az intézményt látogatók körében is mérhetően felerősödött ez a tendencia, amelynek nyomatékot adott, hogy a művelődési intézményekben, illetve a humán szféra munkahelyein hagyományosan is sok nő dolgozott, de a 90-es években még nagyobb teret kaptak a női munkavállalók. Arányuk a diplomások között a vizsgált teljes időszakban 71,8% volt, szemben az egykori férfi egyetemlátogatókkal, akik mindösszesen 28,2%-os részvételt értek el. A nők diplomaszerezésének erősödő tendenciáját jól mutatja, hogy az első időszakban – tehát 1966-1996 évek között – a diplomások 35,4%-a volt férfi, majd a kilencvenes évek közepétől kezdődően – a humán-szervező, személyügyi, művelődésszervező szakra beáramló népes női hallgató nyomán – a férfiak aránya lecsökkent a középkorú korosztályban 26,2%-ra és a legfiatalabb diplomás csoportban is csupán 27,6% a férfiak aránya. A folyamatok minden képzési formában a nők nagyobb arányát mutatják, ám érdemes rögzíteni, hogy jellemzően a férfiak a nappali képzést kerülték el. A nappali tagozaton végzettek között a férfiak aránya csupán 16,3%, míg a levelező tagozaton a férfiak arány majdnem megduplázódott (30,2%).

A diplomások megyei területi rektutációjának térképe szerint Budapestről, Baranya és Pest megyékből érkezett az egykori hallgatók fele (51%) (lásd az 1. ábrát).

1. ábra: A diplomások megyei területi rektutációja

Amennyiben a volt hallgatók lakóhelyének településtípusa szerinti származási helyeit vizsgáljuk meg közelebbről, akkor láthatóan urbánus környezetben élt a 86%-uk, és csupán 14%-uk kötődött falusias környezethez. Budapestről (24%) érkezett a kérdezettek közel negyede, hasonlóan nagyvárosi, megyei jogú városokból 39%-uk, ezen belül Pécsen lakott 12%-uk. 10ezer fő feletti város adott lakóhelyet 16,0%-uknak, illetve ennél kisebb városban élt 7%-uk.

A városi környezet a szociokulturális háttérnek csak az egyik, jóllehet meghatározó mutatója. Megtudtuk a diplomásainkról, hogy meghatározóan elsőgenerációs értelmiségiek. A kis-települési vidékekről származók, továbbá a kisvárosiak szülei és a házastársaik, illetve élettársaik is szakmunkás bizonyítvánnyal vagy legfeljebb érettségivel rendelkeznek. A városiak családi háttérben magasabb iskolázottságú, illetve szellemi munkát végző hozzátartozók élnek. Magyar sajátosságként itt is megfigyelhető a nők férjhezmeneteli szokásában a lefelé irányuló mobilitás. A megkérdezett diplomások 47%-ának házastársa, vagy élettársa alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik. Családi körülményeikre jellemző, hogy 94%-uk 4 fős, úgynevezett nukleáris családban él, 48%-uknak még nincs gyermeke, de a többsége gyermeket nevel. Legalább egy gyermeke van 14%-uknak, egyharmaduknál (34%) két gyermeke született, há-

rom és több csemetéje csupán 4%-uknak van. Az idősebb korosztálynak a mintában meghatározó aránya abból is kitűnik, hogy 57,0%-uk házasságban él, minden ötödik megkérdezett (20,1%) élettársi kapcsolatban áll. A fiatalokra jellemző nőtlen, illetve hajadon életforma csupán a megkérdezettek 15%-ára vonatkoztatható, illetve rendkívüli események következtében 7,3%-uk elvált, megözvegyült (0,6%).

A diplomások egyes csoportja munka-szocializációja alapvetően nem az egyetemen kezdődött el és nem is a felsőoktatási intézmény vezette be őket a munka világába. Középiskolás éveik és egyetemi tanulmányaik még a rendszerváltás előtti időszakra tevődtek, amikor gyermekként, később fiatal felnőttként is a családban, valamint a tágabb rokoni, baráti körökben is megtapasztalhatták, hogy a környezetükben mindenki dolgozott. Volt, aki már középiskoláját is munka mellett levelező, vagy esti tagozaton végezte el. Az oklevél átvételét sorseseleményként élték meg, amely a munka világában és a magánéletükben egyaránt új életformát és addigi életükben még meg nem tapasztalt lehetőségeket nyitott meg.

„Általános iskola után szakmunkásképzőbe mentem, ahol női szabó végzettséget szereztem. Kezdetben nagyon szívesen végzettem ezt a munkát, a Kaposvári Ruhagyár pécsi üzemében helyezkedtem el. Aztán eltelt 3-4 év és úgy éreztem, váltani kellene. A Pécsi Postaigazgatóságra kerültem, itt, munka mellett kezdtem el a középiskolát, majd az egyetemet is... A diploma megszerzése volt a legjelentősebb. Szemléletváltást hozott a mindennapi életemben, a kultúra, a tájékozottság fontosságát ismertem fel.” (50 éves nő, Pécsen él, FEEFI-n végzett 2002-ben, művelődésszervező)

„...A tanulást komolyan vettem, ma sem sajnálom, hogy rengeteg energiát fektettem bele a tanulásba, a tudás megszerzésébe. Az ott szerzett alapokra építke ma is, abból élek ma is.” (48 éves, Budapesten élő nő, FEEFI-n 1999-ben védett, művelődésszervező)

Fiatal éveikben az életmódjuk fő szervező eleme a rendszeres napi munka volt, többségük részt vett az otthoni munkamegosztásban. A falvakban élők a gazdálkodó életformában is megmerítkeztek, ma is nyomon követhetők e hagyományok a hobbijuk kedves elfoglaltságai között. A népes létszámú levelező tagozatos hallgatók – korosztálytól függetlenül – erős szocializációs mintával, több éves munkatapasztalatokat hoztak magukkal. Felsőfokú tanulmányaik előtt és azzal párhuzamosan is munkahelyük volt, így tanulmányaik idején is rendszeres munkát végeztek. A munka melletti tanulás láthatóan pozitív tanulási attitűdökkel, jó tanulmányi eredményekhez vezetett. A diplomák minősítése szerint – 1,59 szórásérték mellett – jó és jeles érdemjeggyel végzett 72,6%-uk. Közöttük a legeredményesebbek – vagyis jó és kitűnő érdemjeggyel államvizsgáztak – a levelező tagozaton végzett, legidősebb korcsoportba tartozó hölgyek. A tanulóhoz kötődő pozitív attitűdök a munka világában megélt értékvilággal párosultak, így a befektetett munka a szocializációjuk pozitív irányultságát erősítette meg. A munkatapasztalatoknak igen nagy jelentősége volt a szakirányaikon az új elméleti tudástartalmak és a gyakorlati feladatok elsajátításában, valamint a már évek óta szakmai területükön gyakorolt tudásuk aktualizálásában.

„Már abban a munkakörben dolgoztam az egyetemi évek alatt, amit tanultam. Új tartalmakkal töltöttem meg az eddigi ismereteimet... Másoddiploma volt nekem a FEEFI-s, így szakmai tapasztalatom már volt, ezért a gyakorlathoz az elméletet gyorsabban átkonvertáltam. A FEEFI-n tanultak ma is segítik a mindennapi szakmai munkámat.” (48 éves nő, Budapesten él, PTE FEEFI-n tanult 1997-2000. években, humán szervező)

A levelezős hallgatók arra törekedtek, hogy az egyetemi tanulmányaikba beépítsék a munkájuk révén elsajátított és magukkal hozott tudáselemeket, majd a felsőoktatásban elsajátított új képességeiket megérlelve igyekeztek azokat a munkájukban hasznosítani. A konvertálási

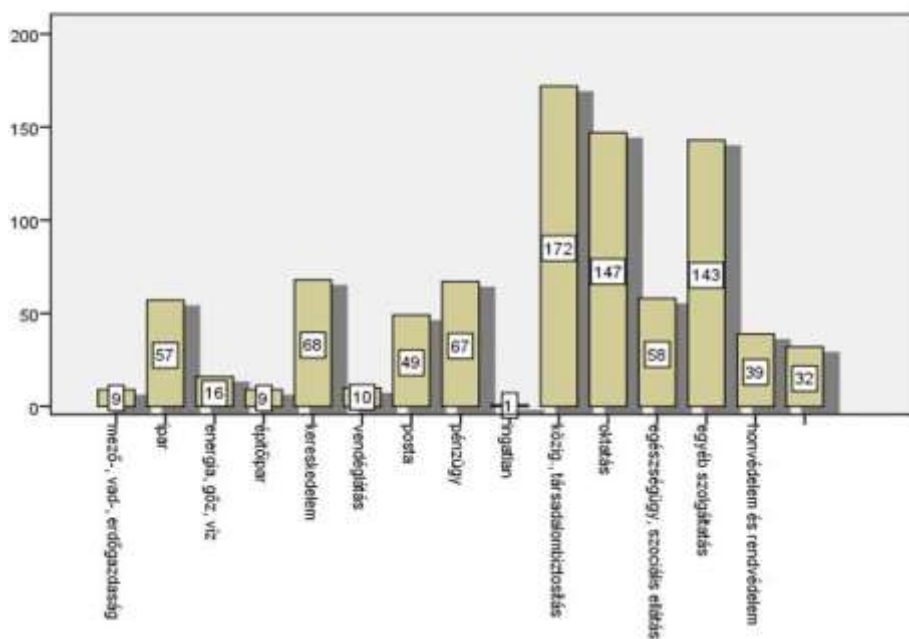
folyamatban nagy jelentőséget tulajdonítottak az elméleti oktatásnak és annak, hogy a képzés középpontjába a tanulási módszerek elsajátítása állt. Többen hangsúlyozták, hogy az eltelt évtizedek során ezt a tanulási folyamatot, továbbá a tanuláshoz, újratanuláshoz kötődő értéktartalmat becsülték nagyra, mert a munkahelyi problémák felismerésében, értelmezésében, valamint az új helyzetek megoldásában, így a munkaköri adaptálódásban is sok segítséget adott.

Mobilitási utak a munkaerőpiacon

A FEEK-en és jogelőd intézményeiben végzett diplomások meghatározó többsége már a felsőfokú tanulmányainak megkezdésekor több éves munkaviszonnyal rendelkezett és azt a tanulmányai alatt, illetve azt követően sem szakította meg. A munkahelyeik ágazati jellege tarka képet mutat. Szinte minden területen munkát vállaltak, mégis a közigazgatás, a társadalombiztosítás, a különféle művelődési és oktatás intézmények, továbbá a szolgáltatói szféra fogadta be ezt a népes táborát (lásd az 2. számú ábrát).

A munkahelyek ágazati összetétele egyrészt a munkaerőpiac vonzásának hatásait tükrözik, vagyis ily módon azokra a diplomás munkahelyekre láthatunk rá, amelyekben nagy az átjárás különféle szakterületek felől. Megmutatják azonban azt is, hogy a diploma szakképesítése mely ágazatok munkaerőpiacára képesítette a hallgatókat. A művelődési és oktatási intézményekben helyezkedtek el a népművelés, művelődésszervezés, művelődési menedzser szakosaink, amely – a többi szak mozgásteréhez képest – meglehetősen zárt piacot jelent. Ugyanis a humánszervező és személyügyi szervező szakos hallgatóink, valamint a különfél szakértői képzettségűek a rendszerváltás körüli időszaktól kezdődően szinte minden ágazatban részt vettek a közép- és felsőszintű vezetők stafétaváltásában.

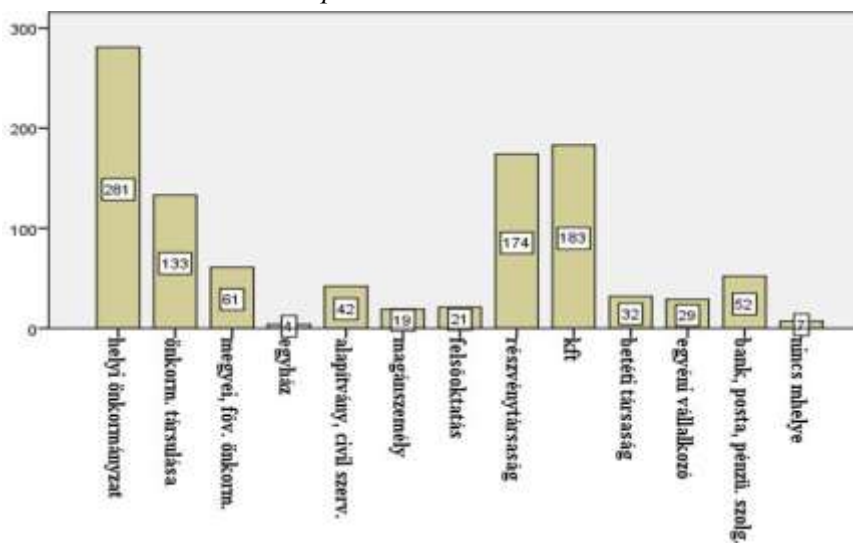
2. ábra: A diplomások munkahelyeinek ágazati összetétele

Hasonló képet találtunk a diplomásokat foglalkoztató szervezetek tulajdonosi körének szemrevételezésekor is. A nyolcvanas évek közepéig a helyi művelődési alappellátás biztosítására főként az állami hivatalok, tanácsi szervezetek foglalkoztatták diplomásainkat. Az ezt kö-

vető időszakról kezdődően az állami megrendelőket lassan fölvaltatták újabb munkáltatók, illetve részt vett ebben az átalakításban a piac is. A végzetek munkáltatóinak összetétele úgy módosult, hogy az állami, tanácsi foglalkoztatású munkahelyek megszorodtak és kibővült a körük a települési, illetve térségi önkormányzati társulásokkal. A piaci folyamatok erősödésével, illetve a települési feladatok ellátásának monolitikus rendszerének fellazulásával a kulturális alapellátó intézmények munkáltatói körében is egyre több alapítványt, egyházat, magán-személyt találunk. Fontos tendencia, hogy a humán szolgáltató munkáltatókon kívül megjelennek a pénzintézetek, termelő vállalatok, új típusú egyéni és társas vállalkozások, részvénytársaságok, illetve külföldi munkáltató szervezetek is munkavállalóként alkalmazták a FEEK-eseket (lásd az 3. ábrát). A sűrűn változó intézményi és kari szervezet e folyamatokra reagálva gyorsan piacosítható új szakok bevezetésével válaszolt.

3. ábra: A diplomások munkáltatóinak köre

A diplomások munkahelyi mobilitását több változóval is mértük. Felfigyeltünk arra a jelenségre, hogy a végzetek ágazatok közötti mozgása elenyésző. Ehhez hasonlóan a munkahelyek közötti mozgás sem volt számottevő, hiszen a több évtizedes munkahelyi úttal rendelkező egykori tanítványaink cca. 60%-a legfeljebb két alkalommal váltott munkahelyet. Minden ötödik válaszadó még ma is az első munkahelyén dolgozik (lásd a 2. táblázatot).

2. táblázat: A diplomások munkahelyének száma

Munkahelyek száma	0	1	2	3	4	5	6	7 és több	Nincs adat	Összes
Százalék	1,1	20,4	17,7	20,9	14,0	10,5	7,9	2,0	5,6	100,0

A diplomások erőteljes mobilitási útvonalai tehát nem a munkahelyek között, hanem főként a szervezeteken belül zajlanak. Három jellegzetes mobilitási út körvonalazódott, amelyeknek közös vonása az, hogy a felsőfokú tanulmányok, és a diploma megszerzése az egyéni karrierutakat felerősítette és ezzel stabilabbá, bizonyos szempontból biztonságosabbá is vált a felnőttek munkahelyi pozíciója. A legidősebb korosztály a diplomát igen értékesnek tartja, mert fiatal éveiben megélhette azt, hogy önmagában a diploma megszerzése is előnyökkel járt a munkaerő-piacon és a mindennapi életben. Napjainkban a diploma mobilitást élénkítő értéke jelentősen módosult, mert – a diplomások véleménye szerint – mára a diploma szakjellege szabja meg a tulajdonos munkaerő-piaci esélyeit.

„Azt figyeltem meg, hogy amikor én végeztem a munkaerőpiac nem mozgott olyan gyorsan, mint most és akkoriban a diplomások száma nem volt olyan jelentős, mint manapság. Amikor ide kerültem, ahol most is dolgozom nagy előnyt jelentett. Mostanság a munkahelyek követelik, hogy szakirányú végzettséggel rendelkezzenek a jelentkezők, így az olyan diplomások rá vannak kényszerülve – akiknek nem vág bele a diplomás szakjuk a kérthez –, hogy más szakterületen, kevesebb pénzért dolgozzanak.” (36 éves nő, 2003-ban művelődés menedzser szakon végzett, Szigetszentmiklós, jelenleg postahivatal helyettes vezetője)

A munka világából érkező felnőtt hallgatóknak már a képzés ideje alatt reális elképzelésük és naprakész információjuk volt arról, hogy a munkahelyük megtartásában, a munkakörükben milyen változást várhatnak a diploma megszerzésétől. A felsőfokú oklevél a megkérdezettek 75%-a számára a jövedelem növekedését, egzisztenciális biztonságot, illetve a munkahelyi hierarchiában az előrelépés lehetőségét nyújtotta. Az oklevél többségük számára világos szakmai felemelkedési utakat nyitott meg.

„Amikor a diplomámat megszerztem, ezt követően bemutattam az okleveletem, mindenki elismeréssel adózott, ... hogy ezt munka mellett, ilyen energiával, ilyen szép eredménnyel nem volt könnyű. Másképpen viszonyultak hozzám, nekem is lett diplomám ... a jegyző úr rögtön közölte is, hogy mikortól kerülök átsorolásra. Nem kellett nekem ezért hajbókolnom, inkább ők voltak azok, akik elismerték az addigi munkámat...” (55 éves nő, 2002-ban személyügyi szervezői szakon végzett, jelenleg vagyongazdálkodási főmunkatárs, Kaposvár)

„A diploma megszerzése a jelenlegi munkahelyem megtartása miatt volt fontos. Jelenleg is ugyanazon a munkahelyen dolgozom.” (34 éves nő, 2003-ban művelődési és felnőttoktatási menedzser szakon végzett, jelenleg gyesen lévő ügyvezető igazgató, Budapest)

„Fontos motiváló tényező volt, hogy a vizsgálati részleg vezetőjeként néhány alkalommal osztályvezetőket is kellett helyettesíteni, így láthattam, hogy mi is pontosan az ő munkájuk. Úgy gondoltam, hogy a hosszú évek munkatapasztalata alapján alkalmas leszek osztályvezetői állás betöltésére, de ehhez szükség volt a diploma megszerzésére.” (56 éves férfi, 2003-ban végzett személyügyi szervezői szakon, jelenleg hálózatüzemeltetési osztályvezető, Sásd)

„Végzettségem megszerzése tette lehetővé számomra, hogy középvezetői szintre lépjek a cégnél, ahol dolgozom, csak előbbre jutottam eddig. Számomra a szakma a csúcsa az üzemeltetési ágazatvezető pozíció elnyerése lenne, amire pár hete be is nyújtottam pályázatomat és kíváncsian várom az eredményt.” (44 éves férfi, 2004-ban személyügyi szervező, 2006-ban humán szervező egyetemi diplomát szerzett, jelenleg hálózatüzemeltetési osztályvezető, Pécs)

A diplomások munkahelyi mobilitásának harmadik irányát azok választották, akik sem a tanulmányaik előtt, sem azt követően nem találták meg helyüket a tanult szakmájukban. Ők arra kényszerültek, hogy a diplomájukat aprópénzre váltsák, és a munkaerőpiacon a tanult szakiránytól eltérő – diplomához kötött – munkaszerződést kapjanak. A vidéki, illetve kisvárosi környezet szerény munkahelyi kínálatából adódó kényszerek sem jelentettek egyértelműen negatív helyzetet, mert a diploma ebben a környezetben – ha nem is a tanult szakmában – de jobb, könnyebb, magasabb bérezésű munkafajták gyakorlásához adott esélyt. Kivülálglik az a tendencia is, hogy erre a karrier-útra szorulnak a szakmai tapasztalatok hiányában, a vidéki kisvárosokban, a kistelepüléseken élő pályakezdő fiatalok és a családost, kisgyermekes nők is. Ez a diplomás réteg fizikai és mentális értelemben is megküzdött az okleveléért. Hiszen a vidékről hétfélig konzultációra érkező levelező tagozatos hallgatóknak rossz közlekedési viszonyokkal kellett számolniuk, a könyvtár nélküli települések nehézséget jelentettek a vizsgákra való felkészülésben, a szakma elsajátításában. Körükben a diploma magas presztízst, a társa-

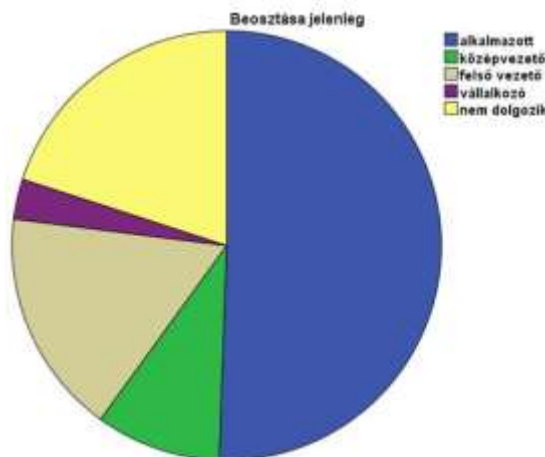
dalmi megítélésükben értéket adott, ezért a diplomás életformát teljesült életcélként, perspektívát adó lehetőségként élik meg még akkor is, ha a vidéki zárt munkaerő-piacon nem találnak a diplomájuk szakirányával egyező megélhetést biztosító munkát.

„Nem találtam a végzettségemnek megfelelő munkakörben állást, ... ami szellemileg nem elégít ki teljes mértékben, viszont lelkileg és anyagilag igen.” (32 éves nő, 2004-ban végzett, művelődési és felnőttképzési menedzser, Siklós)

„Nehéz volt a szüleimmel elfogadtatni azt, hogy főiskolára megyek. Aztán a férjemmel, hogy második, majd harmadik diplomát szerzek. Nem szeretik a férfiak a képzett nőket. Elég nyakas vagyok, mindig mentem a fejem után. Végzettségem nem kapcsolódik a munkakörhöz. Változatos a munka, kétszer annyit keresek, képezhetem magam, felelősségteljes munkakör, sokféle, sokrétű, összetett.” (37 éves nő, 2003-ban végzett, művelődési és felnőttképzési menedzser (KL), Pécs)

Mindent összevetve, a diplomások foglalkozásához kötődő beosztásának áttekintésekor azt tapasztaltuk, hogy a munkaerőpiaci betagozódásuk és az általuk ellátott munkafajták a felsőfokú végzettségüknek megfelel. A kutatási adatok felvételének időpontjában pontosan 62%-uk alkalmazottként dolgozott, továbbá a 38%-uk vezető beosztású volt, illetve 11%-uk vállalkozóként is kipróbálta már magát. A vezetők nagy arányban megtalálhatóak a munkahelyi hierarchia középső és felső fokain. Közülük 12% középvezetői munkakörben, 22% felső vezetőként dolgozik ma is (lásd a 4. ábrát).

4. ábra: A diplomások munkaköri beosztása

A felsőfokú oklevél átvételekor végzett munkafajták jellegét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a felnőttek kétharmada nem a tanult szakmájában dolgozott, illetve többségüknél a jelenlegi munkakörükben végzett munka szakmai tartalma sem egyezett meg a felsőfokú intézményben tanult képzési program szakmai jellegével. Ezt a nagy arányt számos egyéni életút és eltérő élethelyzetek magyarázzák. Más szakterületen dolgozott már a diploma megszerzése előtt 29%-uk nem talált munkát a végzett szakterületen 20,3%-uk.

Az idős korosztály esetében a népművelő szak és valamely tanári szak párosa azt eredményezte, hogy előszeretettel helyezkedte el a pedagóguspályán. A népművelő hivatás – főként a vidéken – többnyire a másodállású tevékenységbe, vagy a nyugdíjas évek aktivitására szorult. A középkorú diplomások – a 45 év feletti korosztály szűk mozgásterére miatt – a kevés munkahely között választhatnak. A munkatapasztalat és gyakorlati kompetenciák meglétének munkahelyi követelménye a fiatalokat, a pályakezdőket arra serkenti, hogy az ágazatok és a területi

munkaerőpiac széles választékából merítsenek annak érdekében, hogy munkához jussanak. A munkahelyek szakmai jellege és a diploma szakiránya közötti eltérés jelensége már nem csupán a vidéki kis településeken és városokban, hanem az urbanizáltabb településeken is jelen van, szinte minden szakmai területen dolgozó diplomás csoportban megfigyelhető ez a munkaerő-piaci jelenség (lásd a 3-4. táblázatot).

3. táblázat: *Tanult szaknak megfelelően helyezkedett-e el a diploma átvétele után?*

Nem a végzett szaknak megfelelően helyezkedett el, ennek okai	%
Más szakterületen dolgozott már a diploma megszerzése előtt	29,0
Nem talál(t) munkát a végzettséggel	20,3
Tapasztalatok hiányában nem vették fel végzett szakmájába	7,9
Másik diplomája irányában helyezkedett el	6,5
A FEEK-es végzettség megszerzése előtt is kapcsolódó szakmában dolgozott	6,2
GYES-en van, családot alapított	5,5
Jobb lehetőséghez jutott, mintha a FEEK-es diplomáját használná	3,0
Csak a diplomáért járt a FEEK-re	3,2
Tanult továbbra is, nem dolgozott	1,2
Vállalkozásba fogott	2,2
Egyéb	9,1
Nem válaszolt	6,8

A diplomások igen flexibilis módon viszonyulnak ehhez a jelenséghez. Képzettségüket, szakképesítéseiket és tanulási képességeiket, ma is lehetőségként élik meg, s nem deficitként. Ugyanakkor számításba veendő tényként kezelik a munkaerőpiac beszűkülését, a rurális térségekben az állandósult munkanélküliséget és a megélhetés elnehezülését. Tény az is, hogy ezek a körülmények főként a női karrier-utak alakulásában játszanak közre.

„Mindenképpen előnyös nekem ez a plusz végzettség, hiszen, ha egyszer mégsem folytathatnám jelenlegi munkámat, segítene a továbblépésben. Nagyon sok olyan ismeretre tesz szert az ember, amit nem is tud mindig számba venni, hogy ez innen, az onnan van, de a háttértár benne van az emberben.” (52 éves férfi, 1994-ben 2003-ban humánszervező szakon, 2003. kulturális menedzser szakon végzett, jelenleg népművelő, Pécs)

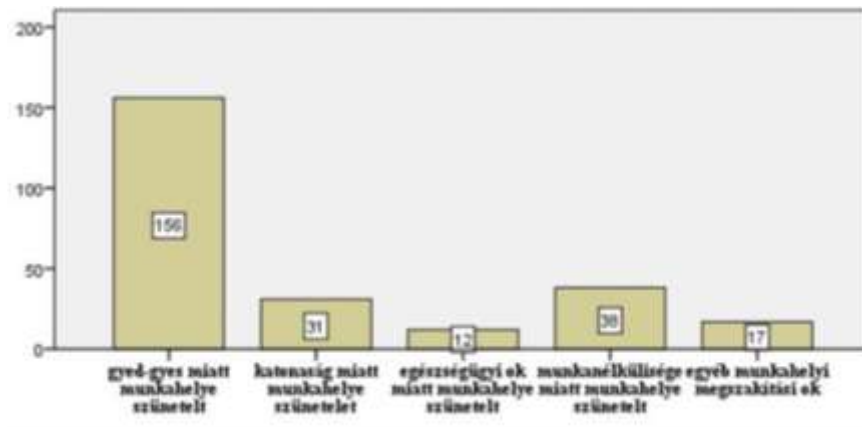
4. táblázat: *Tanult szaknak megfelelően helyezkedett-e el a diploma átvétele után?*

Végzett szaknak megfelelően helyezkedett el – okok	%
A FEEK-es végzettség előtt is kapcsolódó szakmában dolgozott	37,2
FEEK-es végzettséget kér a munkahely, de a munka végzéséhez nem indokolt	16,1
Munkahelyén a FEEK-es végzettség kell	15,7
Mindig szerette a diplomára jogosító szakmáját	10,2
Más területen dolgozik, használja diplomáját.	4,3
FEEK-es diplomáját mellékállásban használja	1,3
Végzettsége szerinti állást keres	0,9
Másik diplomájának/szakjának megfelelő irányban helyezkedett e	0,2
Egyéb, be nem sorolható válasz	3,9
Nem indokolta a választát	10,2

A munkaviszony megszakításának, illetve a szüneteltetésének számos oka van, ám ezek között, nem számottevőek a (fegyelmi, munkahely megszűnése) munkahelyi rendkívüli események. A változások okai terén jobbra a – a húszas éveik, valamint a harmincas éveik elején

járók – személyes életutjai, a női életsorsokból adódó feladatok játszanak közre. A munkaviszony 3 hónapnál hosszabb megszakítással járó szünete 48%-uk esetében fordult elő. A férfiak és nők között a kiváltó események különbségeit a nemre specifikus sajátosságok magyarázzák (a nők 56,8%-át, a férfiak 29,5%-át érintette ez a változás.) A munkaviszony megszakításával kell számolnia a pályakezdők 85,5%-ának, akik körében sok gyes-en lévő kismamát találunk. Gyakorlatilag csupán az idősebb korosztályú férfiak körében fordul elő a katonaság, a 3 hónapnál hosszabb munkaszünet kényszereként, de ez a jelenség a mai fiatal felnőtt pályakezdők körében már teljesen eltűnt (lásd a kiváltó okokat az 5. ábrán).

5. ábra: A munkaviszony szüneteltetésének fő okai

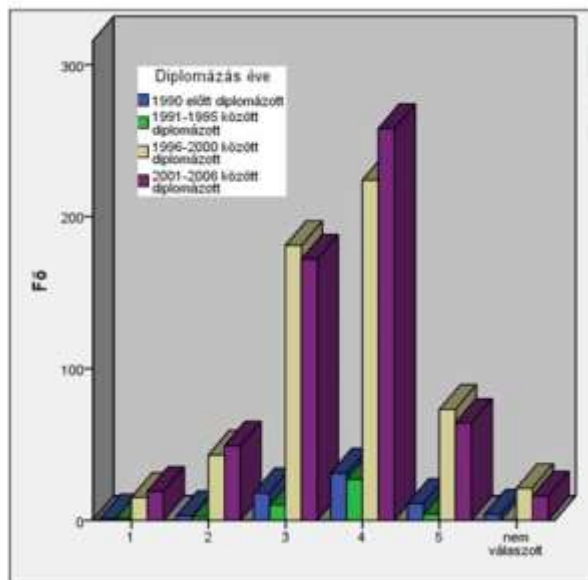
A nők élethelyzetéből következő karrierút-módosulás, illetve az anyaság megélése ma már nem ritkán tudatos építkezéssel, átgondoltan a tudástőke akkumulációs törekvéssel párosul. Sok tanítványunk ma is az alapképzést követően munkába áll, majd az első vagy a második gyermek nevelése mellett végzi el Master-tanulmányait, vagy valamely szakmai specializációt.

„Hát nem is tudnak állást biztosítani a frissen végzetteknek, de én úgy gondolom, én nagyon hiszek a változásnak abban a formájában, ahol tanulni kell. Tehát minél magasabb a végzettség, annál jobb az összetétel és jobban lehet a változásokat is megélni, mert minimum megérti az ember, hogy miért van rájuk szükség... A gyerekszülés után váltottam erre. Ez nem volt könnyű egyébként két kicsi gyerekkel ezt a folyamatszervezői diplomát megszerezni. S egy nagyon nagy fordulóponthoz volt az életben, amikor elváltam a második férjemtől. S, hogy ennek a mélypontját átvészelve, úgy gondoltam kilábalni ebből a problémából, hogy elmentem a főiskolára. Tehát, hogy a tanulást választottam, minthogy siránkozzak otthon és nyalogassam a sebeimet. Ami aztán meghozta ezt a teljesen más életformát. Tehát onnantól kezdve az életem teljes mértékben megváltozott. A tanulást tartottam kiútnak, ez egyrészt lekötött, tehát, hogy van valami, amivel foglalkozom, és hogy... hogy mondjam ez az iskola adott nekem egy olyan belső tartást és egy személyiség jellegű változást, hogy mi mindenre vagyok képes. Ez azért volt valószínű, mert életben nem tanultam olyan jól, mint itt a főiskolán. Valamikor általános iskolai koromban, igen a jelesek. A lényeg, a személyiségemben változtam meg.” (55 éves nő, 2000-ban személyügyi szervezői szakon végzett, jelenleg hivatalvezető, Budapest)

Annak ellenére, hogy az aktuális munkájuk jellege és tartalma nem kapcsolódik a végzettségük szakirányához, mégis azt tapasztalták, hogy a mindennapi munkájukban fel tudják használni azokat a kompetenciáikat, amelyeket az egyetemi tanulmányaik során sajátítottak el. Ennek megítélését 5 fokú skálán mérve azt a választ kaptuk, hogy átlagosan 3,9 értékre becsülték

a tanultak konvertálhatóságát. A legmagasabb értékről nyilatkoztak (4,9) azok, akik 1990-előtt diplomáztak. Az őket követő korcsoport tagjai 1991-1995. évek között voltak egyetemisták, akik már csak közepes értékelést adtak (3,2). Az 1996-2000. évek között tanult hallgatók esetében újra magasabb értékeléssel találkozhatunk (3,8), ugyanígy a legfiatalabb korcsoport is, akik 2001-2006. évben diákoskodtak (3,9), szintén magasra értékelték a tanult kompetenciák mindennapi munkában való hasznosításának lehetőségét (lásd a 6. számú ábrát). Az egyetemen tanultak hasznosításáról a népművelő és művelődésszervező szakosok vélekedtek a legalacsonyabb megelégedéssel (3,3), ennél kicsit jobban tudják alkalmazni tudásukat a mindennapi életben a szakértői specializáción végzettek (3,4), a legnagyobb elégedettségről a humán- és személyügyi szervezők nyilatkoztak (3,9).

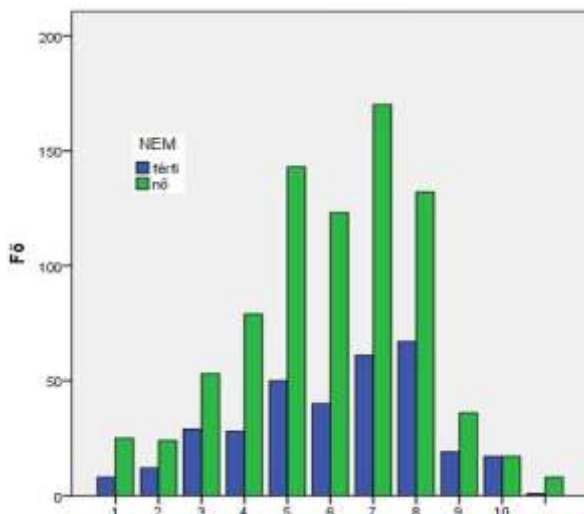
6. ábra: A tanultak gyakorlati felhasználhatósága a mindennapi munkában

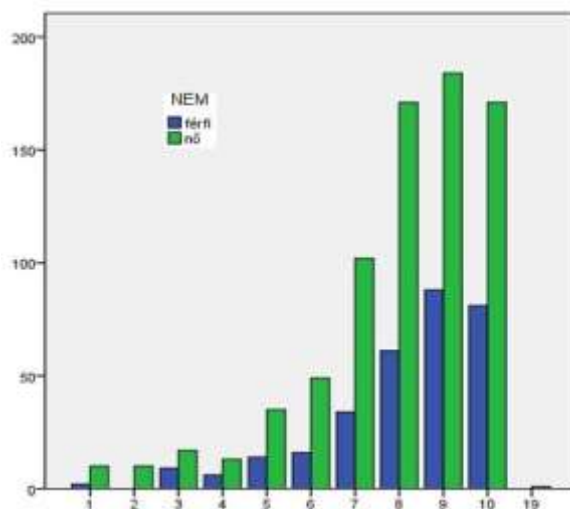
A munkahelyi adaptálódásban a munkavégzéshez kötődő beállítódások változásában – különösen a fiatalabb életkorú munkavállalók esetében – tetten érhető, hogy az értékeket át- meg átszövik a magánélet, a párkapcsolat – és a család építésével kapcsolatos események és jövőre irányuló tervek. A korai életszakaszban is megjelenik annak az igénye, hogy a végzett munka érdekes, érdekes és magas presztízsű legyen. Sokan úgy tartják, hogy mindezek együttállása kívánatos, de alapvetően szerencse kérdése is, hogy a mindennapi tevékenység jó munkahelyi klímában, jó és jól fizető munka legyen.

Az egykori hallgatóink fontosnak tartják, hogy az általuk végzett napi munka magas presztízsű, ennek számos összetevője van. Fontossági sorrendben négy szempontot soroltak fel, így a megítélésük szerint, ebben szerepe van a munkahely, intézmény jellegének, a munkában hozott személyes teljesítményüknek, a foglalkozás és az ahhoz kötődő munkafajta jellegének, valamint nem utolsósorban a megkereshető jövedelemnek is. A 10 fokú skálán mért munkapresztízszt – 8,7 szórásérték mellett – átlagosan 6,7 értékre becsülték, vagyis 70%-uk 5-ös vagy annál magasabb értékre becsüli az aktuális munkakörben végzett tevékenysége presztízsét (lásd a skála értékeit a 7. számú ábrán).

7. ábra: A diplomás nők és férfiak által végzett munka presztízse

8. ábra: A végzett munka autonómiájának szintje

A munkavégzésük lényeges elemének tartják a munka autonómiáját, szemben a rutin jellegű munkával, amelyet igyekeznek elkerülni. A skálaértékek mérése során – 10 fokú skálán 7-es módusz mellett – magas autonómia-értékekről tanúskodnak a méréseink. A megkérdezettek 80,2%-a 6 és magasabb autonómiára értékelte a munkáját, s csupán 10,8%-uk tartja ezt 5, vagy annál alacsonyabb szintűre (lásd az értékeket a 8. ábrán).

Az egykori hallgatóink anyagi helyzete sem a diploma megszerzése idején nem volt jó, – amikor 68%-uk kimondottan rossz anyagi helyzetről szólt, – majd az adatelvétel időpontjában – ekkor 64%-uk – szintén rossz anyagi körülményeiről számolt be. A kockázati csoportban találhatóak a kisvárosban és falvakban élők, de a legtöbb pénz a fiatal pályakezdő férfiak háztartásából (havonta minimum 275 ezer Ft, maximum 351 ezer Ft) hiányzik. Az egzisztenciális viszonyaik rendezését egyrészt a munkahely megtartásával, a szervezeten belüli státuszuk növelésével, másrészt vállalkozásaik elindításával igyekeztek javítani. Ezt az életformát a 11%-uk már kipróbálta. Körükben az egyéni vállalkozó 35%-ban, a betéti társasági tag 34%-os

arányban, a korlátolt felelősségű társasági tulajdonos 21%-os, illetve egyéb vállalkozási formában 10%-uk vesz részt.

A 41 éves és idősebb korosztály a vállalkozók körében 67,7%-os arányban van jelen, illetve a férfiak kisebb (37,7%) a nők tekintélyesebb arányban (62,3%) veszik ki részüket a vállalkozásokból. A FEEK és jogelőd intézményeiben végzett nők alacsonyabb bérezése, foglalkoztatási problémái, illetve a körükben elterjedt „kényszervállalkozás” egybecseng a hazai ismert jelenséggel. A vállalkozói életútnak ez a módja, a munkavállalási nehézségek áthidalási stratégiájaként többnyire rövid időszakra korlátozódik. A nők kényszerfoglalkoztatása nem merül ki a vállalkozói kényszerrel, mert ehhez az életformához rosszul fizetett többletmunkák, extrém munkaterhek, több műszak, megkurtított szabadság és – pihenőidő járnak együtt, ami sokszor a család és a gyermekek ellátásának problémáihoz vezetnek. Éppen ezért a nők vállalkozásai többnyire 2-3 év után megszűnnek, vagy egy újabb kényszervállalkozáshoz vezetnek. Az önállósulás másik motivációja az új utak keresése, próbálkozások felé mutatnak, amelyek egy része egyben a pályamódosításhoz, illetve rokon-, vagy új szakmai területekhez irányítja a diplomásokat.

Anyagi értelemben, negatív tényező számomra az, hogy egy alacsonynak mondható fix bérezés mellett jutalékos rendszerben dolgozom, és ettől kevésbé kiszámítható az anyagi biztonság. Ilyen feltételek mellett a jövő időnként bizonytalanná válik. Többek között emiatt is szeretnék saját tanácsadó céget alapítani. (35 éves, nő, 1998-ban személyügyi szervezőként diplomázott, jelenleg személyzeti tanácsadó, Budapest)

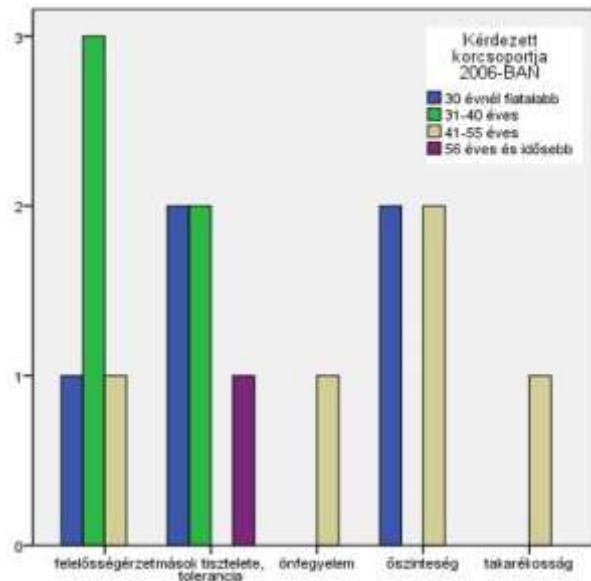
„...nincs, nem volt gyakornoki státusz, ahol a hallgató leendő munkavállalóként megismerheti a szakmát. Pedig ma már az „életen át tartó tanulás” keretében „népszerűsített” profilváltás, átképzés ezeket szükségessé teszik, hiszen nem válhat mindenkiből a képzés után egyéni vállalkozó, csupán kényszervállalkozó lehet, ami ezen a területen hamarabb „kudarca” van ítélve, mint más szakmákban.” (4 éves, nő, 2002-ben humán szervezőként diplomázott, jelenleg újságíró, nonprofit kommunikációs tanácsadó, Budapest)

„...Meghatározó minden helyszínen a női szerep, a nők szerepe a társadalomban. A munkahelyen a vállalkozói létforma. Konfliktusok vannak a női és a férfi szerepek között. A szerepek megváltozása általában ellentétes a hagyományos normákkal, értékekkel. Míg vállalkozóvá „kényszerítettek”, a vállalkozói szerepem nem egyezett a hagyományosan elvárt női szereppel. Tanulmányaim során elég információt kaptam ahhoz, hogy ma már a konfliktusok helyett megpróbálom egyensúlyban tartani a jobb- és bal agyféltekémet. Megtartani a női mivoltomat (mert ebben igazán jól érzem magam), viszont a munkám során férfias teljesítményeket várnak tőlem, így hát igyekszem felzárkózni. Az egyetemen, a tanulásban ez nem játszik szerepet...” (46 éves, nő, 2005. évben művelődésszervezőként diplomázott, jelenleg egyéni vállalkozó, pénzügyi tanácsadó, Kaposvár)

A diplomások a munka világához kötődően olyan személyes tulajdonságokat tartottak fontosnak, amelyeket öt alapértékkel írtak le: a felelősségérzet, mások tisztelete, tolerancia, önfegyelem, őszinteség és takarékoság jelentek meg a válaszaikban. Szembetűnő, hogy az egyes korcsoportok értékvilágában más-más megítélésre terelődik a hangsúly. Mások tiszteletét értékpreferenciaként csak a legidősebbek emelték ki. Más vonatkozásban csak a középkorúak vélik úgy, hogy a takarékoság fontos érték az életükben. A korosztályok között széthúzódozó értékmező más kutatásokból is ismert, itt azonban fontos megjegyezni azt, hogy a munka világa lényeges vonatkoztatási pont minden korosztály számára. Vagyis a munka által strukturált élet-

forma, a munka teljesítménye, továbbá az ahhoz tapadó értékek a szocializációjuk során mélyen beágyazódtak a személyiségükbe. Ennek számos megnyilvánulásával találkozhattunk a vizsgálatunkban (lásd a 9. ábrát).

9. ábra: A legfontosabb személyes értékek/tulajdonságok az egyes korosztályokban

A tanuláshoz, pontosabban a munka melletti tanuláshoz és a rendszeres továbbképzéshez fűződő beállítódásuk újszerű tőkebefektetésként értelmezhető. A felnőttek közül legtöbben a munkaerőpiaci pozíciójuk javítása érdekében ülnek iskolapadba. A diplomaszertést követően a 35%-uk részt vett valamilyen a munkahelyi képzésen, mások a PTE FEEK-en vagy további közoktatási és felsőoktatási intézményben (lásd a 10. számú ábrát). Főként a munkahelyi képzések, vagy új munkakörök betöltéséhez kapcsolódó oktatásban vettek részt a diplomások.

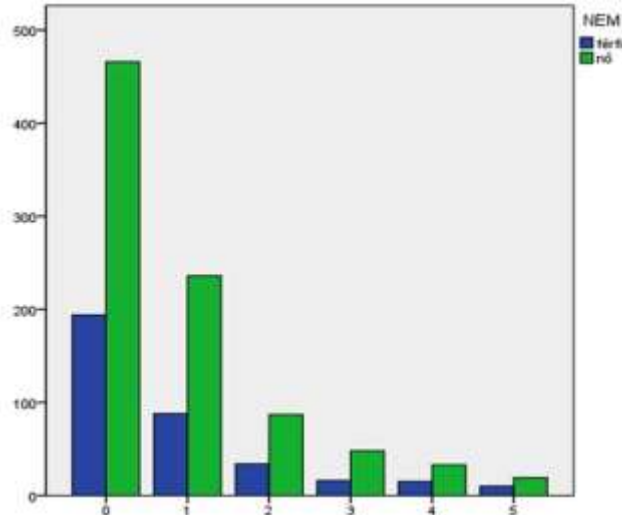
A képzésekhez kötődő oklevelek és képesítések 31%-a valamely középfokú szakképesítés, 35%-a szakképesítő oklevél, 25%-uk valamely konkrét munkakörre képesítő oklevél, illetve nincs információnk a képzések 10%-áról. A továbbképzések utáni változások magasabb fizetéshez, új munkakörhöz vagy magasabb beosztás lehetőségéhez vezettek, illetve megemléítették azt is, hogy a képzés hatására a munkafajtában bekövetkezett változás könnyebb napi munkavégzést biztosított, vagy új foglalkozáshoz, esetleg új munkahelyhez segítette a diplomásokat. Az oklevelük szakképesítését nem hasznosítók munkahelyi elhelyezkedését leginkább ez a kiterjedt tovább- és átképzés segíti napjainkban is.

Jelenleg is tanul a kérdezettek 8,5%-a, illetve 58,1%-uk további tanulást tervez. Tanulmányi terveik között szerepelnek a nyelvi tudásuk pótlása (17,1%), gazdasági ismereteik bővítése (5,4%), humán szakirányú tanulmányok végzése (3,8%), tudományos-, doktori tanulmányok kezdése (5,5%), valamint újabb diploma (3%) megszerzése. Jövőbeli tanulmányaik számbavétel során előtérbe helyezik a munkahelyük által szervezett képzéseket.

A változó munkaerőpiaci viszonyok kezelésére jó stratégiai mintákkal rendelkező és gyorsan adaptálódó diplomások sem a munkahelyeik megváltoztatásában, sem a pályamódosításban nem terveznek radikális döntéseket. Nem nyilatkozott pályatervéről a kérdezettek 3,8%-a. Nem tervez módosítás 80,3%-uk, mert szereti, fejlődő, jó szakmának tartja azt, amely a megélhetését biztosítja. Munkája egyben a hobbija (56%). Csúpan 5%-uk nyilatkozott úgy, hogy

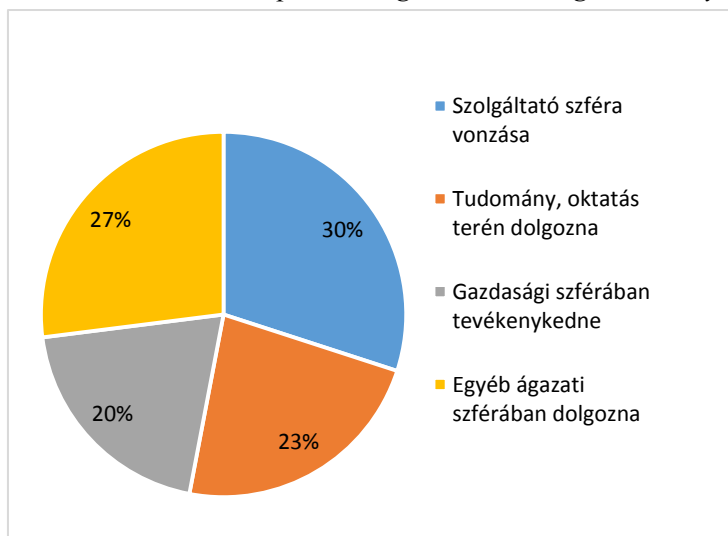
nincs más lehetősége, körülményei nem engedik a pályamódosítást, ezért nem változtat a szakmai irányultságán. Őket a családi tennivalók kötik, így a gyermekvállalás, illetve az idősök körében a közeli nyugdíjas évekre való várakozás miatt – szándékaik ellenére sem – keresnek már más szakmát.

10. ábra: Diplomaszerezést követő képzések számának nemenkénti alakulása

A pályamódosítók (15,9%) valamilyen munkahelyi probléma, kényszer hatására váltana. Ilyen helyzetek alakultak ki a munkahely szervezeti átalakulás, a munkahelyi leterheltség, kiégés és unalom miatt. Az alacsony kereset, a rossz munkakörülmények, és a felsőfokú végzettségnek nem megfelelő munka is magyarázza a pályaelhagyás terveit. Természetesen a munkahelyi okok mellett számos személyes motívum is akad, így a családi okok mellett az új feladatok keresése, más szakmai területek vonzása, továbbá valamely vállalkozási forma megkezdése is új szakma felé csábítja a fiatalabb felnőtteket.

11. ábra: A munkaerőpiaci mozgás tervezett ágazati iránya

A pályamódosítási tervek egyben új munkaerőpiaci mozgást generálnak. Főleg a szolgáltató szféra piaci szegmensei felé orientálódnak a diplomások, mert itt kreatív munkafajtákra számíthatnak, és az ágazati jövedelmi viszonyok is magasabb pénzkereseti lehetőségeket kínálna (lásd a 11. számú ábrát).

Ehhez kapcsolódóan megkérdeztük egykori hallgatóinktól, hogy „Tanácsolná-e hozzátartozójának a szakot?”. Nem válaszolt valamely okból a kérdésünkre 4,9%-uk, azonban kétharmaduk (75,5%) számos indokot sorolt fel emellett, hogy hozzátartozójának is ajánlja a FEEK-en megismert szakot. Ezek közül minden ötödik felnőtt a képzési program tartalmát emelte ki. Egy részük széleskörű ismereteket nyújtó, jó tananyagra utalt, mások az oktatóikra és színvonalas előadásaikra emlékeztek vissza szívesen, de többen gyakorlatias, életszerű, felhasználható szakként nevesítették a képzést, amelyről úgy vélekednek, hogy újabb továbbképzésre motivál. Akik csalódtak a képzésben, azok azt nem tanácsolnák az ismerőseiknek (19,6%). Többek között azzal érvelnek, hogy véleményük szerint nincs rangja az oktatott szakoknak, hangsúlyosabb az oktatásban az elmélet, nem elég gyakorlatias a képzés, illetve társadalmilag nem elismert a végzettség. A negatív véleményt formálók harmada e szempontok említése mellett, további érveket soroltak fel (ezeket lásd az 5. táblázatban.)

5. táblázat: A szak ajánlása mellett és ellene érvelők véleményének fő indokai

Nem tanácsolná %		Tanácsolná %	
Nincs rangja az itt kapott diplomának	13,3	Széleskörű ismereteket nyújt, jó tananyag	20,8
Elméleti, nem elég gyakorlati a képzés	10,0	Jók az oktatók, színvonalas előadások	15,3
A végzettségek társadalmilag nem elismertek	10,0	Gyakorlatias, életszerű, felhasználható	5,5
Önmagában kevés, további tanulmány kell	6,7	Továbbképzésre motivál, alpműveltséget ad	5,1
Túl sok energiát követel	6,7	A tanultak fontosak az élet más területein is	4,4
Javasolná megszorításokkal	6,7	Szakkával szemben elkötelezetteknek javasolná	4,8
Kevésbé tartalmas a képzés, mint várható volna	3,3	A felsőfokú végzettség megszerzéséért érte meg	3,0
Az oktatók egy része gyengén tanít	3,3	Nőni fog a megszerzett diploma értéke	3,7
Egyéb ok	10,0	Jó elhelyezkedési lehetőséget biztosít	3,7
Nem válaszolt	30,0	Jól érzem magam az itteni közegben	2,6
Összesen	100	Könnyen, munka mellett teljesíthető	3,2
		Megérte az érte kifizetett összeget	0,2
		Megszorításokkal javasolná	0,4
		Egyéb	6,5
		Nem válaszolt	5,5
		Összesen	100

Összegzés

A hetvenes évek óta a professzió tartalma jelentősen megváltozott. A kilencvenes évekig az egyes szakmák (népművelő, felnőttoktatás, humán erőforrás fejlesztés professziói) meghatározóan a monolitikus állami irányításba ágyazott és a művelődéspolitikának megfelelően formálódott. Ezt követő időszakban felerősödtek a piaci hatások, amelyre a képzés változatos specializációkkal válaszolt, ám a munkaerőpiac igen erős alkalmazkodásra készítette a végzeteket.

A rendszerváltás és a privatizáció jelentős szerkezeti átalakulást eredményezett, amely a gazdaság átrendeződése nyomán az egyes ágazatok munkaerőpiacain, a munkahelyek mélységében új struktúrákat eredményeztek. Az egykori hallgatók az új gazdasági, irányítási környezetben kezdték meg felnőtt életüket és integrálódtak a munka világába. Ebben az elbizonytalanodott társadalmi és gazdasági környezetben diploma legnagyobb értéke az volt, hogy megtanította a diplomásokat a változásokhoz való adaptálódásra.

Az elsajátított kompetenciák, a tanuláshoz kötődő pozitív attitűdök még akkor is meghatározóan sikeres karrier-utakra terelte a diplomásokat, ha az szakmai váltással, illetve területi mobilitással járt együtt. A felsőfokú végzettséggel rendelkező réteg jól alkalmazkodott a munkaerőpiaci és társadalmi változásokhoz. Jó mobilitási lehetőséget biztosított a FEEK-es diploma. Munkahelyi betagolódásuk a stabilitás mellett növekedő munkahelyi beosztáshoz és jövedelmük szolid emelkedéséhez vezetett. A diplomások a stabilabb helyzetű középrétegbe tartoznak, akik jó képzettségbeli tartalékokkal, pozitív munka – és tanulási attitűdökkel rendelkeznek.